

BEWAAR HET PAND

Uitgave tot bevordering van de handhaving der oude Gereformeerde beginselen

verschijnt eens in de veertien dagen

Kommissie van redactie:

Ds. M. Baan, Zeist; Ds. G. Blom, Meerkkerk; Ds. H. C. van der Ent, Katwijk aan Zee; Ds. R. Kok, Nijkerk; Ds. H. van Leeuwen, Urk; Ds. C. Smits, Sliedrecht-Centrum; Ds. D. Slagboom, Dordrecht-Centrum; Ds. M. C. Tanis, Barendrecht; J. van Heteren, Sliedrecht-Centrum en Joh. van der Lee, Alphen aan den Rijn.

Redactie:

Ds. G. Blom, Prinses Marijkeweg 13, Meerkkerk. Telefoon 01837-357

Administratie:

Joh. van der Lee, Van Eeghenstraat 14, Alphen aan den Rijn, tel. 01720-3814, postrekening 704350, t.n.v. de administrateur van „Bewaar het pand” te Alphen aan den Rijn.

Abonnementsprijs voor de Verenigde Staten en voor Canada 3 dollar per jaar.

Advertenties f 0,20 per m.m. Bij kontrakt korting.

MEDITATIE

Bloedbruidegom!

En Hij liet van hem af. Toen zeide zij: Bloedbruidegom, vanwege de besnijdenis.

Exodus 4 : 26.

De naam Bloedbruidegom is ons dierbaar in het geloof. In deze heerlijke naam schitteren Zijn middelaarskwaliteiten tot zegen en zaligheid van het hart. Het is een naam vol levenskracht, levensvreugd en levensverwachting voor de eeuwigheid.

En toch heeft deze heerlijke naam Bloedbruidegom een heidense afkomst. Bij Arabische volken moest de bruidegom zich voor de sluiting van het huwelijk laten besnijden, ten bewijs van zijn liefde tot zijn bruid. Met zijn bloed kwam hij dan zijn liefde tot haar te bezegelen. En dat deed haar op de huwelijksdag uitroepen: Bloedbruidegom!

Maar met deze vreugde heeft Zippora haar bruidegom Mozes niet kunnen begroeten daar hij reeds besneden was. Het bloed van zijn besnijdenis had zijn verbondskracht vanuit de besnijdenis van Christus, gelijk het bloed van het paaslam bedekking gaf tegenover de engel des verderfs vanuit het bloed van het Goddelijk Paaslam.

Daar de hemelse Bloedbruidegom door het bloed der besnijdenis aan Mozes, en Mozes aan Hem verbonden was, kon Mozes zijn liefde tot Zippora niet bezegelen met het bloed der besnijdenis. Het werd door deze Arabische dochter goed aangevoeld dat zij niet de eerste, maar de tweede plaats had in het hart van Mozes.

Goed doorgedacht beseft Zippora, dat de vreugdegroet: Bloedbruidegom, niet alleen door haar, maar ook door de bruid van Gersom gemist zou worden. Daarom heeft Mozes het naar alle gedachte toegelaten Eliëzer niet te besnijden. Later zal hij dan, zo dacht Zippora, zijn liefde tot vreugde van zijn bruid kunnen bezegelen met het bloed van zijn besnijdenis.

Maar dat zal vastlopen. Deze zonde van natigheid krenkt de Heere in Zijn verbondsliefde. Wel heeft Mozes de Heere in een brandend en niet verderend braambos mogen ontmoeten in Zijn onveranderlijke verbondstrouw tot verlossing van Israël uit het diensthuis. En wanneer Farao zijn hart verstokt door de Heere niet te gehoorzamen, dan zal zijn zoon gedood worden.

Met dit woord, dat een belofte inhield voor Israël, is het vastgelopen. Als Farao in zijn ongehoorzaamheid gestraft zal worden met de dood van zijn zoon, kan de Heere dan de ongehoorzaamheid van Mozes door de vingers zien?

Wel is Mozes ambtelijk gehoorzaam geweest door de staf Gods in zijn hand te nemen, maar

in zijn persoonlijk en huiselijk leven is hij ongehoorzaam. Daarom heeft de Heere de roede van Zijn kastijdende liefde tegen hem opgeheven tot zegen van hem en zijn huis.

Nu biedt Zippora geen tegenstand meer. Met een stenen mes wordt haar zoon besneden tot bevrediging van de roede des verbonds. De Heere liet van Mozes af en Zippora zeide: „Bloedbruidegom”, vanwege de besnijdenis. Maar nu draagt de naam Bloedbruidegom geen heidens karakter. Christus heeft met Zijn bloed de straf van de zonde weggenomen. De Vader heeft Zijn bloedige offerande, die alreeds gebracht werd in Zijn bloedige besnijdenis, aangenomen en bezegeld door Hem op te wekken. Christus triomfeert met Zijn offerande over de dood der ongehoorzaamheid.

De hemelse Bloedbruidegom komt in het Evangelie met al de liefde van Zijn hart tot ons. Het is het allerheerlijkste huwelijksaanzoek dat u kunt bedenken. Hij vraagt ernstig en waarachtig om uw hart en hand tot bevrijding van het oordeel des doods en der verdoemenis. Hij weende over Jeruzalem daar het zijn ja-woord niet wilde geven. Het volk zei: „Nee, nee”, want het wilde met Hem niet leven. En denkt u zich dat nu eens in wat het is, „neen” te zeggen tegen deze hemelse Bloedbruidegom. Zijn roepstem en lokstem van de hand te wijzen.

Maar met Zijn bloedige offerande heeft Hij de besnijdenis des harten verworven tot onze afsnijding van Adam. Wij hebben het nodig door de besnijdenis des harten in Christus ingelijfd te worden, om Hem lief te hebben vanuit Zijn liefde. En dan gaat het vanzelf met het ja-woord der liefde tot Hem te komen. Het hart heeft Hem dan vanuit Zijn liefde hartelijk lief. Laat ons de Heere bidden om de besnijdenis des harten, die ons vanuit de Schrift zo krachtig gepredikt wordt. Alleen door de liefde van deze dierbare Bloedbruidegom kan de dood van onze vijandschap verbroken worden tot verkrijging van het nieuwe leven der genade.

In Hem is ook onze levensvreugde. Een vreugde, die gesmaakt wordt in het geloof, dat door de liefde werkt. Wat is het heerlijk door Hem gereinigd, gekleed en gezaligd te worden. Hij heeft u lief daar Hij u van de Vader heeft ontvangen. En zo hebt u Hem ook lief, daar Hij u van de Vader geschonken is.

Uw hemelse Bloedbruidegom heeft u voor tijd en eeuwigheid voor Zijn rekening genomen. Zijn genade is overvloedig genoegzaam om er

VAN DE ADMINISTRATIE

Hoewel wij er dankbaar voor zijn dat vele abonnees het verschuldigde abonnementsgeld betaalden, zijn wij nog niet ten volle voldaan, daar het ons bleek dat ruim duizend abonnees nog niet hebben betaald. Wij verzoeken hun bij deze vriendelijk dit nu spoedig te doen, temeer daar de vakantietijd in zicht is, waardoor het zenden van een kwitantie teleurstellingen met zich meebrengt. Als u dit leest is verschenen no. 5 van de vierde jaargang, en daar bij andere bladen vooruitbetaald moet worden, is onze vraag toch zeker wel billijk. Wij zien belangstellend uit naar spontane reacties door het abonnementsgeld spoedig te betalen.

Voorts weer onze hartelijke dank voor de giften die werden ontvangen; ditmaal mogen wij weer verantwoordend ekstra ontvangen te hebben f. 197,36. w.o. via Ds. Slagboom f. 50,-. Wie verblijdt ons een volgende maal?

Ons gironummer is 704350 t.n.v. Admin. Bewaar het Pand, v. Eeghenstraat 14, Alphen a/d Rijn.

v. d. L.

rijk en ruim uit te leven. En dat wil Hij dan ook tot onderwijzing, beleving en volharding. Maar de genadebeurs stelt Hij Zijn bruid niet ter hand. Van huis uit zijn wij uit het geslacht van doorbrengers en opmakers. Hij wil, dat wij van dag tot dag met ledige handen tot Hem komen. En Hij schenkt ons mild en overvloedig wat wij tot het leven en de godzaligheid nodig hebben. Wie zichzelf kent, is het tot vreugde, dat wij veilig zijn in Zijn hand en zorg.

Maar wat is de mens toch een beklagenswaardig schepsel als de hemelse Bloedbruidegom niet de hoogste plaats heeft in het hart. Door te staan voor eigen rekening is er geen verwachting voor de eeuwigheid.

De levensverwachting van de bruid is in de verheerlijking van haar Bloedbruidegom. Hij is opgenomen in het huis des Vaders met zijn vele woningen om haar plaats te bereiden. In het Vaderhuis zal de bruiloft tot in alle eeuwigheid gevierd worden, als Hij Zijn bruid zonder vlek of rimpel zal voorgesteld hebben aan de Vader. Dan zullen de fonteynen van Gods eeuwige liefde stromen door het hart. U zult door de Heilige Geest geleid worden in al de diepten Gods. De blijdschap des Heeren zal eeuwig het hart vervullen.

Wat moest het oog toch meer gevestigd zijn op die heerlijke toekomst. Dan wordt het hart door een blij vooruitzicht gestreeld.

Naarmate wij van die levenskracht, vreugde en verwachting kennis bekomen hebben in ons hart, schamen wij ons tegenover de Heere vanwege onze liefdeloosheid en menigvuldige wanstalten. Laat dat u veel tot droefheid zijn, maar niet tot moedeloosheid.

Eenmaal zullen wij met onze hemelse Bloedbruidegom gelijkvormig zijn. En dan zullen wij ten volle vaardig zijn om Hem eeuwig te verheerlijken. Straks komt Hij ons halen en alsdan zullen wij eeuwig bij Hem zijn in het huis des Vaders.

N.

R. Kok.

Met een lofzang tot eer van de Heere heeft Christinne het huis van Welbehagen verlaten. En dat met al haar volgelingen. Gelijc als de weduwe en haar kinderen heeft Barmhartigheid ook het getuigenis van Gods gunst en goedkeuring ontvangen in haar hart. Gesterkt in het geloof en verblijd in de Heere wordt dus de reis voortgezet vanuit de onberouwelijke keus, die steeds levendiger werd. Nu was er aan de andere zijde van de muur, die langs het pad liep dat Christinne en haar reisgenoten moesten volgen, een tuin, die aan de eigenaar van de daar straks genoemde hond behoorde.

Van enkele vruchtbomen in die tuin hingen de takken over de muur, en als de vruchten rijp waren, werden zij door de voorbijgangers soms geplukt en gegeten zeer tot hun nadeel. Ook Christinne's zonen werden, zoals het met knapen dikwijls gaat, door het gezicht der vruchten bekoord, en zo vingen zij om het hardst aan er van te eten. Wel werden zij door hun moeder hierover berispt, maar de jongens zetten toch hun werk voort.

„Mijn kinderen”, zeide zij, „gij doet hieraan groot kwaad, want die vruchten zijn niet van ons”. Zij had er geen flauw vermoeden van, dat die vruchtbomen de vijand toebehoorden, anders, dat verzeker ik u, zou zij bijna van angst zijn omgekomen.

Door niet te leven bij de waakzaamheid van de bedachtzaamheid des geloofs doet men dingen, waarin men de ernst der verantwoordelijkheid niet goed beseft. Het gehele gezelschap, dat hier langs de muur optrekt naar de stad, die hen dierbaar werd, leeft bij het genot dat bij het komen door de poort gesmaakt mocht worden.

Heeft men enkele dagen mogen delen in het genot der zaligheid, dan denkt men onwillekeurig alle gevaren en bezwaren te boven te zijn. Maar de verdrukking blijft en de verzoeken komen steeds meer op ons af. De vijand verliest ons echt niet uit het oog en daarom hebben wij ons oog des te meer te vestigen op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs.

Thans echter gingen zij verder, doch zij hadden nog geen paar honderd schreden afgelegd, of twee mannen met een zeer ongunstig voorkomen kwamen hen naar het scheen opzettelijk tegemoet.

Het gevaar kruipt hen na langs de muur, treedt hen tegemoet op de weg en draagt men bij zich in zijn verdorven bestaan, in de onzalige fontein, die daaruit opwelt.

Terstond bedekten Christinne en Barmhartigheid zich het gelaat met de sluier en zetten zo de tocht voort, terwijl de knapen voor hen uitliepen. Eindelijk konden zij hen niet langer uit de weg gaan en nu drongen die mannen vooruit op de vrouwen af, juist alsof zij hen wilden omarmen. Maar Christinne zeide: „Terug, of laat ons met vrede!”

Maar zij deden alsof er niets gezegd werd, en trachtten de vrouwen te grijpen, waarop Christinne, in woede ontstoken, hen met de voet afweerde. Ook Barmhartigheid deed wat zij kon om hen af te weren, en Christinne riep de booswichten nog eens toe haar met vrede te laten, want zeide zij: „Wij hebben geen geld te verliezen, daar wij, zoals gij ziet, slechts pelgrims zijn die afhankelijk zijn van de liefdadigheid van onze vrienden”.

„Wel”, zei toen één der beide aanvallers, „het is ons niet te doen om uw geld, maar wij komen alleen om een geringe gunst van u te verzoeken, en dan zullen wij u rijk maken en aanzienlijk”.

Een ware beproeving waaraan zij niet gedacht en waarop zij niet gerekend hadden tot beveiliging. En toch is het ons vanuit de Schrift bekend, dat op de heerlijkste tijden gewoonlijk de zwaarste beproevingen volgen.

Maar nu Christinne duidelijk hun bedoeling begon te begrijpen, antwoordde zij: „Wij zijn in het minst niet van plan om naar u te luisteren of te doen wat gij verlangt. Wij hebben haast, de zaak die wij op het oog hebben, is een zaak van het hoogste gewicht en betekent

voor ons dood of leven!” En nu deden zij opnieuw een krachtige poging om voorbij te komen. Maar alle inspanning was tevergeefs. „Wij hebben het niet op uw leven gemunt, maar wensen iets geheel anders”, herhaalden de mannen.

Van redeneren is hier geen sprake. Er zijn maar twee wegen, het is dood of leven, voor of tegen, en dat is de kracht, die ons sterk doet staan in de beproeving. Het toegeven aan de verleiding des vleses betekent eeuwig verderf. Zolang het oog maar gevestigd is en gevestigd blijft op het doel der zaak, heeft de vijand geen kans iets te bereiken. Men komt er in de grond van de zaak steeds sterker tegenover te staan.

„Ja”, riep Christinne uit, „gij zoudt ons willen verderven naar lichaam en ziel, dat is uw toelag, maar wij willen liever hier op deze plaats omkomen dan onze zaligheid op het spel zetten door zo grote zonde te plegen”. En nu begonnen beide vrouwen luid te roepen: „Moord! moord!” En zo stelden zij zich onder bescherming van die wetten, die gegeven zijn om de vrouw te beschermen en te beveiligen. Maar de mannen drongen maar steeds op hen aan om hen geweld aan te doen, zodat zij uit alle macht schreeuwden. Het was als het ware een alarmgeschrei om hulp van boven.

Daar zij niet ver van de poort waren, waar zij doorgaan waren, werd hun hulpgeschrei daar vernomen, en nu kwamen enigen, die daar woonden, en Christinne's stem herkenkende, snelden zij toe om hen te ontzetten. Doch vóór zij dichtbij gekomen waren, keerden de vrouwen in groot gevaar en de kinderen stonden te schreien. Op hetzelfde ogenblik riep hij, die was gekomen om hulp te bieden, de booswichten toe: „Wat vermeet gij

u te doen? Zoudt gij des Heeren volk willen dwingen om te zondigen?”

Tevens deed hij een poging om hen te grijpen, maar zij ontsnapten over de muur in de tuin des eigenaars van de grote hond, zodat die hond hen nu kon beschermen.

Gelukkig, de vijand is beschaamd. Hij had er vast op gerekend zijn doel te bereiken, want naar hetgeen ons vermeld zal worden, kwam hij alles op alles te zetten.

In deze zware beproeving ging het om de oprechtheid van de keus de Heere te dienen met een rein gemoed. Daar kan in het hart door verachtering in de genade een zekere toegeeflijkheid ontstaan tegenover de zonde. Een zonde, die, wat dan nog verborgen is voor de mensen, door ons gestreeld wordt. En dat heeft menigeen al in een beproeving als deze doen bezwijken. Wat van buitenaf tot ons komt, is niet zo erg, als de zaak van binnenuit maar gezond is tegenover de Heere.

Wat dunkt u, zou het niet noodzakelijk en profijtelijk zijn voor ons innerlijk leven gedurig de vernieuwing van de keus te zoeken in de dierbare werkingen van de Heilige Geest? Maar al te weinig wordt gelet op de gesteldheid van het innerlijke leven des geloofs, en of het wel zuiver werkzaam is door de liefde tot de Heere en Zijn dienst, tot wasdom van het geestelijke leven. Niet, dat wij het enkel met de oprechtheid van de keus staande kunnen houden tegenover het verderf der zonde. Maar vanuit die oprechtheid wordt de hulp des Heeren ingeroepen, want in Hem is onze overwinning.

„De vreze des Heeren is het beginsel der wijsheid; allen die ze doen, hebben goed verstand, Zijn lof bestaat in eeuwigheid”. En vanuit dat beginsel werd de hulp des Heeren ingeroepen. Nijkerk R. Kok

Naar de Catechisatie (58)

DE ZONDEVAL (2)

We hebben in onze vorige les besproken de noodzakelijkheid van het PROEFGEBOD, d.w.z. dat de mens Gode een VRIJWILLIGE gehoorzaamheid moest tonen. En dit kon hij doen, want God had hem volkomen goed geschapen. Zijn val is dan ook een moed- en vrijwillige ongehoorzaamheid geweest.

De vraag is echter nu: hoe kwam het dan, dat Adam en Eva tot zulk een ongehoorzaamheid aan God en tot zulk een overtreding van het proefgebod zijn gekomen?

Allereerst zij nog eens opgemerkt, dat wij niet in de verborgenheden kunnen treden, die God ons niet heeft bekend gemaakt. Dat wil de mens wel in zijn vermetelheid.

Anderzijds mogen wij wel met ootmoed en eerbied bespreken, wat de Heere ons heeft bekend gemaakt in Zijn Woord. En dan kunnen we op grond van Gods Woord weten, gezien de mens volkomen goed is geschapen, dat hij gezondigd heeft door VERLEIDING en wel van de zijde van de duivel. Deze is de aanradende oorzaak geweest tot des mensen val. Hij was het, die de twijfel zaaide in het hart van Eva, en door Eva Adam heeft verleid. Maar, verstaan wij het wel, dit was geen verontschuldiging voor de mens, al gaf hij ook na zijn zonde de schuld aan de duivel. Want wanneer de duivel door middel van de slang sprak tot Eva: „is het ook dat God gezegd heeft: gij zult niet eten van alle boom dezes hofs?”, zo wist zij heel goed, dat God gezegd had, dat zij van de vrucht der bomen dezes hofs mochten eten, maar van de vrucht des booms, die in het midden van de hof was, dat zij daarvan niet mochten eten, noch die aanroeren, opdat zij niet zouden sterven. Blijkens Genesis 3 : 2 en 3 heeft Eva dit zelf aan de slang verklaard. Ook blijkt in deze verklaring, dat zij het van Adam goed gehoord had, toen hij haar heeft verteld wat God gezegd had.

„Opdat gij niet sterft”, zo had God gesproken. Neen, Eva wist toen nog niet wat sterven was, maar zij heeft wel begrepen en geweten (want zij was toch ook met een zuivere kennis Gods geschapen) dat God een heilig God is, een God der waarheid en van recht. Dat Zijn gunst hen kon verheffen, maar dat ook Zijn heiligheid zich in haar wraak kon doen gelden. In ieder geval kon zij begrijpen, dat sterven een „vreemde macht” zou zijn.

En Adam? Och, wist hij het verbod om te eten van de boom der kennis des goeds en des kwaads niet rechtstreeks van God zelf? En toch nam hij uit de hand van zijn vrouw de vrucht en at!

Daarom nog eens: moed- en vrijwillig heeft de mens Gods gebod overtreden. Onze Heidelbergse zegt in zondag vier: „maar de mens heeft zichzelf en al zijn nakomelingen, door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven (om God te gehoorzamen) beroofd”.

Hij heeft zich van deze gaven beroofd door te luisteren naar de leugen van de duivel: „gij zult de dood niet sterven”.

Zeer listig en geraffineerd is de duivel te werk gegaan.

Allereerst kwam hij met zijn verleiding niet tot Adam, ofschoon het toch terdege om Adam te doen was, want Adam was tot een vertegenwoordigend hoofd gesteld en geheel aansprakelijk voor al zijn nakomelingen. Hij kwam tot Eva, omdat Eva het gebod niet rechtstreeks van God gehoord had, maar van Adam.

Zijn duivelse list kwam ook hierin openbaar, dat hij wist, dat de mens hakende was naar toenemen in de gunst en kennis van God, naar de beloofde levensverheerlijking. Daarom spiegelde hij de mens het voor: als God te zijn. Zo prikkelde de duivel de mens tot zelfverheffing en om vrij en zelfstandig schepsel te kunnen zijn. Was de mens dan niet een vrij

en zelfstandig schepsel? Ja, maar dan alleen in de onderwerping aan God en in het houden van Gods geboden!

Nu de mens in de staat der ellende is gekomen door het rechtvaardig oordeel Gods, meent hij vrij te zijn, maar die gewaande vrijheid is de grootste gebondenheid, waarin hij geknecht ligt als een dienstknecht van satan en van de zonde. Alleen door losmaking van de dienst van satan en van de zonde en door verbonden te worden aan de dienst des Heeren in de weg van waarachtige bekering zal hij kunnen komen tot de ware vrijheid, de vrijheid der kinderen Gods. Maar dan is die vrijheid niet een vrijheid om naar het vlees te leven, maar een vrijheid, die genoten wordt in de beleving van de kinderlijke vreze des Heeren, dat is te wijken van het kwaad en te wandelen in de wegen des Heeren.

Ook Adam is verleid. Maar hoe kan dan Paulus schrijven in 1 Timotheüs 2 : 14: „En Adam is niet verleid geworden, maar de vrouw, verleid zijnde, is in overtreding geweest?” Hierover een volgende maal D.V.

Urk

v. L.

De waarheid van schepping en val

16

EEN HOGESCHOOLDAG

Op de Theologische Hogeschooldag van de Gereformeerde Kerken, in de week vóór Pinksteren gehouden te Kampen, is het duidelijk gebleken hoezeer de belijdenis in geding komt de laatste tijd in het midden van deze kerken door de afwijkende leringen ten aanzien van schepping en val. Deze dag heeft in het teken van deze dingen gestaan. En dan helaas niet als een krachtig protest tegen het steeds verder gaande proces van afbraak, maar veel eerder als een verdediging daarvan.

Er is 's morgens gesproken door Prof. Dr. G. P. Hartveld en Drs. G. Puchinger, terwijl deze sprekers 's middags een groot aantal binnengekomen schriftelijke vragen beantwoord hebben. Opmerkelijk was het, dat juist de vragen naar de belijdenis het meest naar voren zijn gekomen. En door de referenten is het wel duidelijk gezegd, dat de binding aan de belijdenis in de zaak van schepping en val door hen geheel anders wordt gezien dan voorheen in de Gereformeerde Kerken gezien werd. Althans voor wie door mooie woorden over „ruimte in de kerk” en „geduld hebben met elkaar” kan heen lezen.

Drs. Puchinger — tot voor kort nog lid van een vrijgemaakt Gereformeerde Kerk — zei openlijk niets te voelen voor tuchtmaatregelen tegen Prof. Kuitert en anderen. De ruimte der kerk en de aandacht voor de grenzen der kerk gebieden geduld om de zaken uit te spreken!

In feite betekenen deze woorden, dat er dus rustig door hoogleraren en predikanten allerlei zaken voorgesteld kunnen worden tegen Gods Woord en de belijdenis, zonder dat er wordt ingegrepen. Uiteraard moet er ruimte in de kerk zijn, maar dan binnen de grenzen der belijdenis. Wie deze ruimte wil laten voor mensen, die het bestaan van Adam ontkennen, moet weten dat dit niet kan.

Prof. Hartveld bracht naar voren, dat drie dingen nodig zijn: bewegingsvrijheid, frontverkortening (samenwerking met andere kerken) en gevoel voor verhoudingen. Wat dit in de praktijk betekent, komt wel openbaar. In wezen vraagt ook deze professor om vrijheid voor eigen afwijkingen, die natuurlijk niet als afwijkingen gezien worden. Reeds eerder heeft Prof. Hartveld geschreven in „Over Schrift en Inspiratie”, dat voor hem art. 5 N.G.B.: „Wij geloven zonder enige twijfeling al wat daarin begrepen is”, niet betekent, dat alles zó gebeurd is als het staat in Gods Woord. De geschiedenissen in Gods Woord zijn allemaal „goed voor” Gods Woord! En deze professor had het natuurlijk ook moeilijk met de evolutie-theorie.

Meer dan bedroevend is het dat deze dingen op een Hogeschooldag in Kampen gezegd kunnen worden. Volgens het persverslag is er ruimtegebrek om de studenten op verantwoordelijke wijze wetenschappelijk te begeleiden. Maar het lijkt wel alsof de vrees voor te weinig ruimte in het opzicht van de leer nog erger is. Wie dit alles leest, kan niet anders dan dit steeds verder voortgaande proces betreuren. Het is bijna 115 jaar geleden, dat de Theologische School in Kampen geopend is. Toen sprak de predikant, die de openingsplechtigheid verrichtte tot de leraren, die aan de school zouden beginnen, ook over hun verantwoordelijkheid: „De Heere Jezus ziet op u. De gemeente Gods ziet op u. De kwekelingen der school zien op u. Nederland ziet op u. De vader der leugenen ziet op u!”

Velen zullen vandaag glimlachen om deze woorden. In onze tijd noemt men zo iets hoogdravend. Toch is het goed, ze eens te overwegen na meer dan een eeuw. De school der Scheiding heeft wel een heel ander beeld gekregen. Het onderwijs toen moge niet zo wetenschappelijk geweest zijn, maar het stond pal voor de waarheid van Gods Woord. De kritiek op Gods Woord werd onvoorwaardelijk afgewezen. De belijdenis zonder bedenkingen aanvaard.

En nu? Er wordt gelonkt naar hen, met wie op grond van Schrift en belijdenis geen samenwerking kan zijn. De waarheid van Gods Woord wordt steeds meer twijfelachtig voorgesteld. De belijdenis moet in andere bewoordingen overgebracht worden. Het zijn slechts symptomen van de doorwerking van de geest van deze tijd. De rector van de Theologische School heeft de studenten een pluim gegeven, dat zij niet minder revolutionair zijn dan hun kollega's elders. Ook de Kamper school wordt gemoderniseerd en gedemocratiseerd. De rector merkte op, dat het gevolg

zal zijn: een ander soort dominee op de kansel. Het zou volgens deze hoogleraar wel mogelijk zijn, dat ze wat „chaotisch” aandoen. Wat dit betekent, zal duidelijk zijn..... In de chaos worden chaotische mensen gekweekt. En een chaos wordt het als de waarheid van Gods Woord en van de belijdenis losgelaten wordt.

Hoever zal het nog komen? Er is reeds een voorstel gedaan om de binding aan de belijdenis voor de predikanten via het het onder-tekeningsformulier op te heffen. Enerzijds is dit voorstel eerlijk. Het erkent, dat de nieuwere inzichten afwijzen van de belijdenis. Anderzijds: zó wordt de leer, die naar Gods Woord is, steeds verder verlaten. En het is te vrezen, dat de stem van de verontrusten een stem als een roepende in de woestijn zal blijken te zijn.

Wij weten: deze ontwikkeling op de Kamper Hogeschool is niet van vandaag of gisteren. Prof. G. Wisse schrijft in zijn „Memoires” over de Kamper school in de tijd van zijn ambtelijke bediening in Kampen (1909-1912): „De vierendertig „beschouwing” bedreigde al meer de vierendertig praktijk en bevinding. Het intellektualisme, zij het langs en op een andere lijn dan die van 1886, kwam op; en de geschiedenis heeft bewezen, dat formalisme en dodigheid ook kan intreden op een overigens schriftuurlijk gevormd terrein. Dan gaan we beleven de verberging van Gods aangezicht wegens het uitblussen van de Geest”. En dat is bedroevend bewaarheid. In die tijd nog een vasthouden aan Gods Woord, maar toenemende miskenning van de praktijk der godzaligheid naar dat Woord. Nu vaart men in de richting van een bodemloos subjektivisme zonder Gods Woord. In de richting van de vrijzinnigheid, die de vastheid van Gods Woord niet kent.

D. Slagboom

ATTENTIE

Eerst de kerk of eerst de school?

In onze kerkorde vonden wij vroeger een artikel dat de verhouding stelde tussen kerk en school.

In art. 21 lezen wij: „De kerkeraden zullen alom toezien, dat er goede schoolmeesters zijn, die niet alleen de kinderen leren lezen, schrijven, spreken en vrije kunsten, maar ook dezelve in de godzaligheid en in de catechismus onderwijzen”.

Dit artikel hebben wij thans niet meer, omdat de verhouding tussen kerk en overheid anders geworden is. Vroeger ging het stichten van scholen uit van de overheid, thans gaat het stichten van scholen uit van de ouders, die met elkander een schoolvereniging vormen, en door deze verzorgd worden met subsidie van de staat.

Dit betekent echter niet, dat de kerk geen taak zou hebben ten opzichte van de scholen. Ook hier heeft de kerk, via de ouders, de juiste leiding te geven, en dan geldt niet dat de kerk moet luisteren naar wat de school zegt, maar dat de school dient te luisteren naar wat de kerk zegt!

Niet eerst de school, maar wél eerst de kerk! De noodzakelijkheid hiervan te onderstrepen, is, dacht ik, wel van groot belang. Telkens immers komt het voor dat bij de bespreking van de nieuwe bijbelvertaling en de nieuwe psalmberijming de scholen, c.q. de kinderen, hier de leiding schijnen te geven. Het argument is dan: de kinderen leren de nieuwe bijbelvertaling, de kinderen zingen de nieuwe psalmberijming, dus.... moeten de kerken maar volgen. Hier geeft de kerk dus geen leiding meer, maar wel de scholen. Wat er dan van de kerk in de toekomst terecht zal moeten komen, dat leert de praktijk van vandaag.

Is de klacht dan niet algemeen, dat de leiding en onderwijzing op de scholen nog al wat verschilt van de leiding en onderwijzing van de ouders en de kerken? Denk aan de steeds

verder opgevoerde vrije meningsuiting over dingen, die de eerbaarheid van het leven betreffen. Aan de zo gemakkelijke doorvoering van dans en toneel. En dan het onderwijs. Is dat niet, vooral op de hogere scholen, met het gif van de moderne theologie doordrenkt?

Moet de kerk ook in dit verband dan maar zeggen: de jongeren leren dat op de scholen, dus moeten wij als kerken nu ook maar volgen?

Een zodanig argument getuigt alleen maar van slapheid en beginselloosheid! Slapheid en beginselloosheid van de ouders, en niet minder van de kerken.

Typerend is in dit verband, dat de vergaderingen van schoolverenigingen slechts door enkele ouders worden bezocht. Dat er geen getuigenis uitgaat van de kerken, maar dat de kerk zich laat leiden in plaats van zelf de leiding en onderwijzing in handen te houden! In onze kerkorde werd vroeger gewezen op de noodzakelijkheid van het onderwijs in de leer der godzaligheid, en werd heengegeven naar onze catechismus. Waar wordt de catechismus nu nog op de scholen geleerd? Zelfs op verschillende catechisaties is deze al min of meer afgeschaft. Men bazelt meer over moderne theologen, waarvan men „de klok heeft horen luiden”..... dan over de enige troost voor het leven en voor het sterven.

Een gunstig teken zou ik willen noemen, dat hier en daar schoolverenigingen worden opgericht, waarbij leden van verschillende kerken, die de oude reformatische leer liefhebben, trachten iets te doen in het belang van onze jeugd.

Laten de ouders daar eens ernstig over nadenken.

De Heere heeft gezegd in Zijn Woord: „Zij (namelijk de ouders) zullen Mijn Woorden hun kinderen leren” (Deut. 4 : 10).

„Gij zult ze uw kinderen inscherpen” (Deut. 6 : 7).

„Gij vaders voedt uw kinderen op in de lering en de vermaning des Heeren” (Efeze 6 : 4).

Reeds in 1565 heeft de kerk uitgesproken: „De ouders zullen als herders van hun gezinnen om hun kinderen in de vreze des Heeren te vormen, vermaand worden om hen niet te zenden naar scholen of welke andere inrichtingen ook, waarin zij zouden kunnen worden bedorven of gedrenkt met slechtheid van leven of leer”. (Antwerpen 1565)

In 1875 kwam de volgende verklaring: „De synode..... het ten zeerste betreurende, dat zowel het openbaar hoger en middelbaar als het lager onderwijs in ons land met een geest doortrokken is, die het gebruik maken ervan door de kinderen der christenen hoogst bedenkelijk maakt, spreekt als haar vurige wens uit dat: de leden onzer kerk zich ten sterkste gedrongen mogen gevoelen, om met alle kracht de oprichting van inrichtingen zowel voor hoger, middelbaar en lager onderwijs te bevorderen”. (’s Hertogenbosch 1875)

Zo heeft de kerk der Reformatie een open oog gehad voor de gevaren, die dreigden via de scholen voor het kind. Zij heeft een krachtig getuigenis gegeven. Zou dit getuigenis, nu wij zoveel „christelijke scholen” hebben, waarbij de naam van Christus tot een bespotting wordt gemaakt, niet ekstra onderstreept dienen te worden? En dan niet eerst de school, maar eerst de kerk! Niet de kerk gaan luisteren naar wat de school zegt, maar de school opwekken om te luisteren naar wat de kerk zegt!

Helaas heeft de kerk, mede door haar verdeeldheid, al zózeer de leiding verloren, dat de ouders vaak niet meer weten waarheen. Een goede toerusting van huis uit en van de kerk uit zal het kind dan alleen kunnen sterken, en in de vreze Gods kunnen bewaren voor een algehele ondergang.

De vreze des Heeren blijft dan het beginsel der wijsheid, allen die ze doen hebben goed verstand. Zijn lof bestaat tot in der eeuwigheid. M. Baan

Kerkelijke berichten

ARNHEM.

Na ons vorig artikel betreffende ons schrijven destijds aan de classis Apeldoorn waarop wij nimmer enig antwoord hebben ontvangen (het dateerde reeds van vóór de uittreding van Arnheims kerk uit ons kerkverband), zouden we gaarne nog enkele dingen in 't licht willen stellen.

Diep zijn we ontsteld over de gang van zaken, die nu niet alleen heeft geleid tot het breken met ons kerkverband, maar zelfs ook tot het overgaan van onze geachte kollega en vriend, Ds. J. C. van Ravenswaay, met zijn kerkeraad naar de Gereformeerde Gemeenten. Dit is voor onze kerken een ernstig verlies. Terecht heeft onlangs Ds. Baan opgemerkt, dat de Chr. Geref. Kerk, zoals haar voortbestaan berustte op het zuiver Schriftuurlijk-konfessioneel beginsel, zoals dit bijzonder in vroeger dagen werd uitgedragen en beleefd door onze waardige voorgangers, steeds „kleiner” wordt. Arnhem is hiervan weer een duidelijke illustratie. En niet alleen Arnhem, maar hoevelen zijn er nog in onze kerken, die zuchten onder een prediking waarin het rijke werk van de Heilige Geest, die het geloof door de verkondiging van het heilige Evangelie in de harten van zondaren werkt, die Christus door het geloof doet kennen en die het geloofsleven doet functioneren bij Gods kinderen, zo ernstig tekortgedaan wordt of zelfs min of meer ontbreekt.

Er is geschreven in de kerkelijke verslagen over handelwijzen van de nu uit ons kerkverband uitgetreden kerkeraad met zijn predikant. Al onze kerkeraden zijn breedvoerig ingelicht hierover. O.i. is deze toelichting zeer éénzijdig gesteld. Maar we vragen ons af: is het rechtvaardig, dat de volle schuld geheel op de rug van deze kerkeraad en van zijn predikant wordt gelegd? Bedoelen we hiermee, dat genoemde kerkeraad en predikant zonder gebreken zijn en wij allen, die ons over hun heengaan bedroeven? Volstrekt niet. We onderschrijven van harte hetgeen ons een geliefde vriend en broeder uit Arnhem schreef: „Er is in dit alles zoveel openbaring van de vruchten des vleses, terwijl het toch aankomt op de beleving van de vruchten des Geestes. Hierin staan wij tezamen diep schuldig. Och mocht daarvan nog eens wezenlijk besef ontstaan, dan kwam er hoop op bekering en verzoening. Maar ook bij de verantwoordelijke leidinggevendende personen is ten deze blijkbaar geen begrip noch behoefte. Integendeel! De zelfrechtvaardiging getuigt van zelfgenoegzaamheid. 's Heeren Geest werke nog verootmoediging”.

Ondanks alle persoonlijkheden, gebreken en tekortkomingen in het ambtelijk werk en zelfs ondanks o.i. de al te haastige stap tot het overgaan naar een ander kerkverband, moeten we de PRINCIEPELE ZAKEN waarom het gaat terdege bezien en verstaan! En daarop willen we hier wijzen.

Men zag de gespannen situatie in de gemeente Arnhem als „gevolg van een gevarieerde benadering en beleving van het geloof”. Maar ging het hierom bij de droeve scheuring dezer gemeente? We hebben hier weer zo'n mooi klinkende zegswijze, maar die de EIGELIJKE en WEZENLIJKE zaak omzeilt of kamoeleert. Hoe men het ook noemen wil of zegt, het komt tenslotte hierop neer, dat men van de zijde van de bezwaarde broeders, die er ten sterkste op aangedrongen hebben om een tweede gemeente in Arnhem te krijgen, zich niet meer kon vinden in de prediking, die na 1955 (dus ook vanaf het begin van onze Arnhemse periode) is gebracht en

die door de vijf bezwaarde broeders werd beschouwd als een „krachteloze Woordbediening, waarin de mens wel besproken maar niet aangesproken wordt” en... als „het niet honoreren van de gemeente als verbondsgemeente en de wijze waarop de sacramenten functioneren”. (citaat uit bezwaarschrift van de vijf bezwaarde broeders aan de kerkeraad).

Wie de zaken enigszins geestelijk mag onderscheiden (onze ouderen spraken van „geestelijke voelhorens”) zal duidelijk merken uit welke hoek de wind hier waaide en waait. En nu moge men dit tegenspreken of ontkennen, maar in feite wil men niet meer aan een prediking, waarin naar en uit de Schrift de radikale verdorvenheid van de mens in het licht gesteld wordt, de valse gronden voor de eeuwigheid blootgelegd en op het misleidend zelfbedrog wordt gewezen, zoals de Schrift ons laat zien in o.m. Lukas 13 : 26 en 27, in de gelijkenis van de tien maagden. En toch wil men nog wel van „ontdekking” spreken, maar dan bedoelt men er dit mee, dat men pas ontdekt wordt aan zijn zonde, wanneer men eerst de Heere Jezus leert kennen of „aannemen”.

Al dergelijke zienswijzen met een staan naar allerlei vernieuwingen op kerkelijk gebied, het al meer afschaffen van de Statenvertaling, het zingen van geestelijke liederen in de eredienst, vrouwenkiesrecht, activiteiten van de jeugd in de samenkomsten der gemeente, openbaren zich op ontstellende wijze al meer in het kerkelijk leven onzer kerken. Men spreekt ook van eenzijdige samenstelling van kandidaten voor het ambt bij kerkeraden, maar ach, hoe gaat het bij de verkiezingen van afgevaardigden naar de meerdere vergaderingen? Al met al, wordt nog rekening gehouden met hen, die dan „een andere benadering en beleving van het geloof” hebben?

Ten besluite! De zaak van Arnhem is beslist.

Wij menen, dat de volle verantwoordelijkheid toch ligt bij de classis die de vijf bezwaarden zodanig gehoor niet had moeten geven; dat zij zich bij de weigering van de kerk van Nijmegen tot het formeren van een tweede spreekplaats in Arnhem had moeten neerleggen en dit niet in handen mogen geven van de kerk van Doesburg. Maar de kerkeraad van Arnhem had toch aanvankelijk de hulp van de classis ingeroepen? Deze raad ontkent dit ten stelligste, maar toen de spanningen, mede door een ernstige lek in de komiteevergadering van de classis, waardoor verschillende zaken al in de gemeente waren bekend geworden, een zodanige vorm hadden aangenomen, werd door de kerkeraad de hulp van de classis ingeroepen om hen te verlossen uit de verwarrende en benauwende situatie, waarin de classis door haar handelingen de raad had gebracht. Velen zijn het in onze kerken niet eens met deze in-droevige gang van zaken, waardoor het welzijn der kerk zo ernstig weer is geschaad. De Heere erbarme Zich over haar en geve waarachtige bekering, als kerk en persoonlijk!

Urk

Ds. H. van Leeuwen.

SLIEDRECHT-CENTRUM – BARENDRECHT

Bij het gereedmaken van de kopij voor dit nummer was nog niet bekend wanneer Ds. C. Smits afscheid zal nemen van de gemeentelijke Sliedrecht-centrum in verband met zijn vertrek naar Clifton in de Verenigde Staten. Verwacht wordt, dat dit D.V. in de loop van juni zal gebeuren. Ds. M. C. Tanis te Barendrecht, die een beroep naar Sliedrecht-centrum aannam, zal D.V. vermoedelijk in augustus a.s. naar zijn nieuwe gemeente vertrekken.

B.

N.B. Nader kan worden bericht, dat Ds. C. Smits D.V. maandag 9 juni a.s. afscheid zal nemen van de gemeente Sliedrecht-centrum in een dienst, die zal aanvangen des avonds half acht. De volgende dag hopen Ds. en Mw. Smits met de „Nieuw-Amsterdam” naar de Verenigde Staten te vertrekken.

Boekbespreking

C. H. Spurgeon: *De wonderen van de Heiland* vertaald en toegepast in leerredenen. Uitgave van T. Wever – Franeker.

Deze preken zijn uit het engels vertaald door E. Ubels. Dit is de derde, ongewijzigde druk. Spurgeon wordt genoemd de Prins der Predikers. Begrijpelijk. Wie wist als hij de duizenden door zijn meeslepend woord te boeien? Wie heeft met meer klem opgeroepen tot bekering en geloof als hij? Wiens woorden zijn meer door de Heere gezegd dan de woorden van deze begaafde prediker, die jarenlang in Londen het Woord Gods heeft mogen bedienen en die nog blijft spreken door de vele „leerredenen”, die van hem uitgegeven zijn en telkens opnieuw het licht zien?

Spurgeon neemt een geheel aparte plaats in. Dat blijkt ook uit zijn preken. Hij zocht de tekst duidelijk te laten spreken en benadert zo zijn talrijke hoorders. Hij dringt in vele van de preken, waar het hier om gaat, sterk aan op het geloof. Dat ligt ook voor de hand, omdat het gaat over wonderen van Christus, die Hij verrichtte wanneer men in het geloof tot Hem kwam. Spurgeon laat ook duidelijk uitkomen Gods souvereine genade. Hij laat zien, dat het maar niet vanzelf is, dat men verlost wil worden. Dat komt b.v. duidelijk uit in de preek over Joh. 5 : 6: Wilt gij gezond worden? : een zonderlinge, maar nodige vraag.

Hij spreekt met een gloed van overtuiging, staat achter het woord, dat hij brengt. Op blz. 185 is daar een treffend voorbeeld van. Spurgeon spreekt daar over de karwats van de consciëntie en zegt dan: „Zie hoe de negen riemen bij het neervallen diepe voren ploegen”. „Gij spreekt”, zegt er iemand, „als een man, die er alles van weet”. Het weten? Ik heb er jaren geleden toen ik nog een kind was, kennis mee gemaakt; en nacht noch dag kon ik aan de pijnen van die vreselijke geselslagen ontkomen. O, wat heeft de consciëntie mij gepijnigd, en nergens kon ik rust vinden, totdat ik op zekere tijd de Goddelijke stem hoorde, die zeide: „Wendt u naar Mij toe, en wordt behouden, alle gij eindigen der aarde”; en toen borg de consciëntie haar karwats op. Mijn wonden werden verzacht met hemelse balsem, zodat zij ophielden pijn te veroorzaken, en ik was blijde! O hoe mijn hart uitroep: „Halleluja!” waar ik Jezus aan het kruis zag! Toen verstond ik het, dat God de volle wraak voor mijn zonden op Zijn geliefde Zoon had doen nederdalen. Die Zijn rug voor de striemen had ontbloot, en op Zich had genomen de straf voor mijn zonde te dragen. Toen sprong mijn hart op van vreugde. Gij merkt op, dat ik steeds de leer der plaatsbekleding predik. Dat kan ik niet nalaten, omdat het de enige waarheid is, die mij troost verschafte. Ik zou nooit uit de kerker der wanhoop geraakt zijn, zo die grote waarheid der plaatsbekleding niet bestaan had”.

Om nog iets te noemen wijzen we op de preek over Joh. 11 : 14, 15: „een mysterie, de heiligen treurende en Jezus blijde”. Het gaat in die preek over de grote waarde van de geloofsbeproeving. Spurgeon zegt op blz. 122: „Ik geloof aan het be-

staan van geloof bij mensen, die geen beproevingen hebben; maar verder kan ik ook niet gaan. Ik ben er van overtuigd, broeders, dat waar geen beproeving is, het geloof juist adem genoeg kan krijgen om in het leven te blijven, maar dat is dan ook alles; want evenals bij de salamander in de fabelleer, is het vuur het element, waaruit het geloof ontstaat. Het geloof groeit en bloeit nooit zo goed als wanneer alle dingen tegen zijn: de stormen dienen om vooruit te brengen en de bliksemstralen om het te verlichten...” En dan verder op blz. 123: „Het geloof neemt toe in vastheid, in zekerheid en innigheid, hoe meer het onder beproevingen wordt geoefend, en hoe meer het neergeworpen en weer opgericht is”. Laat dit genoeg zijn. De fa. Wever heeft het werk keurig uitgegeven in een mooie linnen band. Het boek kost f 24,50. Dat is zeker niet te duur in deze tijd voor een werk van 516 blz.

B.

Werf een nieuwe abonnee op dit blad

DORDRECHT

Ver. voor chr. onderwijs op reformatorische grondslag.

Gevraagd per 1 augustus a.s. aan de Ds. BAL-THAZAR LYDIUSSCHOOL VOOR MAVO:

2 LERAREN

ieder voor 29 lessen, van wie één met tekenen L.O. of studierend ervoor.

1 LERAAR

GYMNASTIEK voor 4 lessen op woensdagmiddag.

Sollicitaties aan de sekretaris: L. Alderliesten, Keplerweg 54, Dordrecht. Tel. 01850-32069.

Inlichtingen bij de directeur: C.J. Hartog, Valeriusstraat 3, Dordrecht.

Tel. huis: 01850-36156

Tel. school: 01850-42020

AALST (gem. Brakel)

CHR. MAVO

Het bestuur vraagt een

Leraar of lerares (v.b.)

met belangstelling voor

Nederlands en (of) wiskunde.

Inl. bij en soll. aan de dir.:

A. van Baalen, Vrijheidslaan 13, Brakel (Gld). Tel. 04187-407.

ZAAMSLAG (Zeeuws-Vlaanderen) Het Bestuur van de Vereniging tot bevordering van Gereformeerd Lager Schoolonderwijs vraagt zo mogelijk per 1 augustus a.s. voor zijn school aan de Riemensstraat een

ONDERWIJZER(ES)

voor de klassen 4 en 5 (Chr. Ger., Geref. syn. of vrijgem.).

Bevoegd voor j.

Woning van vertrekkende onderwijzer komt beschikbaar. Sollicitaties aan M.J. Heida, hoofd der school, Plein 47, Zaamslag, tel. 01153-464

STICHTING REFORMATISCHE PUBLIKATIE

Uitgaande van bovengenoemde Stichting, gevestigd te Driebergen, zal er D.V. op maandag 16 juni a.s. in het kerkgebouw: *Diepe...weg 11 te Hilversum* een streekbijeenkomst voor „het Gooi” worden gehouden.

Aanvang half acht.

Spreekers:

De Eerw. Heer A. de Redelijkheid te Den Hulst, openingswoord;

Dhr. H. J. Veenema, medewerker, te Bussum;

Dhr. K. Ch. Ederveen, bestuurslid, te Utrecht.

Alle belangstellenden, ook vrouwen, zijn hartelijk welkom.

Ieder, die er aan mede wil werken, dat er spoedig een positief reformatisch dagblad komt, wordt verzocht, voorzover hij geen abonnee is, onderstaande bon heden in te zenden aan Heijcop 6, Kockengen. Is hij al abonnee dan kan hij ons verder helpen ook anderen op te geven op deze bon (eventueel ook nog op de achterzijde). Het dagblad zal ongeveer evenveel kosten als een ander blad van hetzelfde formaat.

BON

Ondergetekende geeft zich op als abonnee op het Ref. Dagblad.

NAAM:

ADRES:

PLAATS:

BIJBELSCHOOLSTUDENT

vraagt sticht. en/of theol. werken. Bijbelverkl., dogmatiek, enz. K. Groeneveld, Staatsbladstraat 7, Brussel 1